

מצות והגית בה יומם ולילה: מחלוקת רבי ישמעאל ורשב"י

א) סתירה בין סוגית מס' ברכות וסוגית מס' מנחות:

נחלקו רבי ישמעאל ורבי שמעון בר יוחאי בשילוב הפסוקים שנראים כסותרים זה את זה היינו מש"כ (יהושע א:ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה, ומש"כ (דברים יא,יד) ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגניך ותירשך ויצהריך, שהרי ברכה היא ומה היא הברכה אם גורמת לבטל מצות ת"ת.

רבי ישמעאל מתרץ "הנהג בהן מנהג דרך ארץ". לכאורה פירוש דבריו שגדר מצות ת"ת עולה מבין שני הפסוקים ומחויב לשלב באיזו מדה לימוד תורה ועיסוקו בישובו של עולם, וכדפירש רש"י דבריו שיש לנהוג בהן בלימוד התורה כמנהגו של עולם.

וע"ז הקשה רשב"י, "אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה, " ומסיק שמש"כ יהושע שמחויב ללמוד בכל עת היינו שאם אנו זוכים, מלאכתנו נעשית על ידי אחרים. ברכה זו הכתובה בפ' עקב מבואר בתוס' (ד"ה כאן) שכשאנו במדרגת בינוני, שיש עושים ויש שאינם עושים רצונו של מעלה, עדין אנו לא זוכים ללמוד תורה כדין, ולא זוכים לקים מצות לא ימוש ומצות והגית, אלא מקיימים מצות תלמוד תורה שלא מן המובחר ולא בשלמותה.

ברם במס' מנחות (צט:) שוב בארו רשב"י ורבי ישמעאל שהפסוק בס' יהושע מלמדנו חיובי מצות ת"ת ולא לברכה באה. אבל משמע מהסוגיא שם שרבי ישמעאל סו' שהדברים ככתבן ומחויבים אנו ללמוד יום ולילה, ורשב"י סו' שמקיים מצות והגית ע"י קביעת עתים ביום ובלילה בלבד, וז"ל, "א"ר אמי: מדבריו של ר' יוסי נלמוד, אפילו

לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות (יהושע א') לא ימוש (את) ספר התורה הזה מפיו. אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי: אפי' לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית - קיים לא ימוש, ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. ורבא אמר: מצוה לאומרו בפני עמי הארץ. שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית? קרא עליו המקרא הזה: לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. ופליגא דר' שמואל בר נחמני, דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן: פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה."

והלא הדברים טעונים ביאור שרבי ישמעאל במס' מנחות סובר שהדברים ככתבן ומחויב ללמוד בכל שעה ושעה ובסוגין סובר שהדברים אינם ככתבן ומצות ת"ת מחייבת לקבוע זמן ללמוד משותף עם מה שצריך להתפרנס.

גם דברי הרשב"י צריכים עיון, שבמס' מנחות סובר שמחויב ללמוד פרק א' ביום ועוד פרק בלילה, ואינו חושש למה שטוען תורה מה תהא עליה, שלכאורה פירושו שמעצם חיוב מצות ת"ת ללמוד כולו או רובו. וגם צריכים לבאר מה שלדעתו שונה מצות ת"ת משאר מצוות דאורייתא שתלוי קיומו על התקופה. וגם צ"ע מה שסו' הרשב"י שחיוב כל או"א, בזמן שאין עושים רצונו של מקום שדרכם להתפרנס ע"י עבודת קרקעו, ומבלי לעבוד לא יתפרנסו, איך ישיב לטענת "תורה מה תהא עליה."

ב) שיטת רש"י

ז"ל רש"י בביאור דברי רבי ישמעאל בסוגין, "הנהג בהם: עם דברי תורה. מנהג דרך ארץ - שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה." הרי רש"י נמנע מלפרש כפשוטו של סוגין שיש שני ענינים שונים שסותרים זה את זה, מצות ואספת ומצוה ללמוד, וכל זמן שאינו עוסק במצות ואספת ממילא מחויב לעסוק במצות והגית. אלא האריך לפרש שעיסוקו במצות ואספת יעזור לו בקיום מצות והגית שאם לא סופו ליבטל מדברי תורה. וניתן ליאמר שדווקא ע"י מצות ואספת מקיים מצות והגית ככתבם.

ומה שהוסיף רש"י בפירושו, שאם יצטרך לבריות סופו ליבטל מדברי תורה – פשטות דבריו שלא יהיה לו זמן וישוב הדעת ללמוד, וכן משמע מדברי רבא במסקנת הסוגיא "כי היכי דלא תטרדו במזונייכי כולא שתא." ולכאורה כוונתו שמרוב דאגתו והשתדלותו מתוך הדחק לא יתקיים תלמודו.

ומה שהכריח רש"י לפרש כן ה"ה הסוגיא במס' מנחות, שמשמע מדברי רבי ישמעאל שמחויב ללמוד יומם ולילה ממש, ואילו היינו לומדים ממצות ואספת שהדברים אינן ככתבם ואינו מחויב ללמוד יומם ולילה ממש, כבר יש מקום ללמוד חכמות אחרות, משא"כ אם מחויב ללמוד תורה יומם ולילה ועיסוקו בפרנסתו מועיל לקיים לימודו, הרי הדברים ככתבם ומבואר מה שסו' שאין לנו להתיר ללמוד דברים שאינם מועילים לתלמוד תורה.

ומבואר שפיר קו' הרשב"י, תורה מה תהא עליה, שאינו שואל לשיטת עצמו, שלדעתו הלא מקיים המצוה בקריאת פרשה אחת ביום ופ' אחת בלילה, ובשעה שאינן עושין רצונו של מקום הרי מסכים שיצטרכו לעסוק בפרנסתו. אלא שואל הרשב"י לדעתו של רבי ישמעאל שהלא קשה לומר שהדברים ככתבן, ומצות והגית בו יומם ולילה, וכל פעולותיו של כל אחד ואחד יהיו להרבות לימודו, וגם יש לו לעסוק בפרנסתו, שמצות יומם ולילה מה תהא עליה אצל מי שיצטרך לעסוק בפרנסתו במשך כל השנה.

גם מבואר מתוך פירושו רש"י מה שיש ליישב שיטת רבי ישמעאל מקו' רשב"י. ודאי שיש בכוונות המצוה שירבה זמן והספק לימודו, ומה יעשה, שצריך ג"כ להתעסק בדרך ארץ דווקא כדי שירבה לימודו ויחזק מה שיכול לזכור, כן כתב רש"י. ויקיים מה שמוטל עליו לעשות כדברי רש"י שיעסוק בד"א, ובהדי כבשא דרחמנא וכו'.

וא"ש מה שפירש רש"י על מה שאמר רבא (שבת לא.), "בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר." ע"ש שפירש רש"י (ד"ה קבעת עתים) "לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ, שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב, שלא ימשך כל היום לדרך ארץ." הדגיש רש"י שמה שעוסק בדרך ארץ אינו מטעם שאין סומכין על הנס וכך היא דרכו של

עולם, אלא משום שע"י עיסוקו בדרך ארץ יצליח בלימודו. ומשמע שכוונתו לומר שמכיון שכל עיסוקו בד"א כדי ללמוד תורה ולשמור על לימודו, הרי מחויב לקבוע עתים לתורה שאם לא יבוא ח"ו שימשך כל היום לדרך ארץ, ותורה מה תהא עליה, ויגלה שעיסוקו אינו לתועלת לימודו.

וע"ע בדברי רש"י בפירושו למשנה (אבות ב:ב) כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, "שא"א לו בלא מזונות והולך וטורה ומלסטם את הבריות ומשכח את תלמודו", וע"י בפי"ה הגר"א למשנה שהראה מקום לסוגין.

ומלשונו של רש"י בסוגין ומלשונו של רשב"י במס' מנחות לומדים שמודים ר"י ורשב"י שהפסוק בס' יהושע מלמדנו גדרי מצות ת"ת, ורבי ישמעאל סו' שמוטל עלינו לעסוק בכל תקופת חייו להרבות תורתו בעת לימודו להרבות הספקו בלימוד ובעת עיסוקו בפרנסתו לעשות מה שצריך כדי שיצליח בלימודו וישמור עליו.

ומתוך הסוגיות עולה שרשב"י סו' שכשאינן אנו עושים רצונו של מקום ואין מלאכתנו נעשית ע"י אחרים, מצות והגית מחייב ללמוד פרק א' ביום ועוד פרק בלילה, וכשאנו עושים רצונו של מקום כצדיקים, ומלאכתנו נעשית ע"י אחרים, מצווים אנו ללמוד יומם ולילה. וממה שקשה לומר שעיקר מצוה מוגדרת באופן שונה לתקופות שונות, צריך לבאר שמחויבים ללמוד פ"א ביום ופ"א בלילה, אבל קיום המצוה בשלמותה הוא שלא ימוש מפין, ועיסוקו ביום ובלילה. ודומה למצות סיפור יציאת מצרים שכל המרבה מקיים המצוה ביתר הידור, ודומה למצות אכילת מצה אליבא דנצי"ב, שכל מה שיאכל עוד מצה בלילי הסדרים מקיים יותר מצות אכילת מצה.

וממה שהקשה רשב"י לרבי ישמעאל, תורה מה תהא עליה, (ש"לרשב"י אינו קשה שהרי נאמר על תקופה מסוימת שלא מקיימים מצות כתיקונן בכלל) בע"כ שרבי ישמעאל סו' שלחרוש בשעת חרישה וכו' ולקבוע עתים לתורה בשעה שאינו חורש וכו"ב זו גדר מצות ת"ת.

וא"כ נחלקו רשב"י ורבי ישמעאל בגדר מצות ת"ת, שרשב"י סובר ששונה מצות ת"ת שקיומה בשלמות אי אפשר על פי דרך הטבע דידן.

ואולי זה פירוש דברי רבי ישמעאל להנהג בהן מנהג דרך ארץ שת"ת ככל מצוה ומצוה שמצווים אנו כפי גבולות טבע העולם. וא"כ, לכו"ע למסקנא "הדברים ככתבן" שלא יסור מדברי תורה יומם ולילה או כרשב"י ממש שלא ע"פ טבע דידן ובתקופה שהכל כתיקונו, ולרבי ישמעאל שתמיד מתעסק או בלימוד גופא או בהכשר הלימוד, שהוא כמצוה גופא במצות ת"ת.

ג) שיטת בעלי התוס'

הקשו התוס' (ד"ה כאן בזמן שישראל וכו') שר' חנינא בר פפא מוקים הפסוק ואספת דגנך בזמן שישראל עושין רצונו של מקום ורשב"י מוקים הפסוק בזמן שאין עושין רצונו של מקום?

וז"ל תוס' הרא"ש (ד"ה וכתוב ואספת דגנך) וי"ל דודאי בצדיקים איירי קרא דהא כתיב והיה אם שמוע אלא אינם צדיקים גמורים שיהיו ראויין שתעשה מלאכתן ע"י אחרים, א"נ ר' חנינא בר פפא דריש ליה לקרא כר' ישמעאל דמוקי קרא בצדיקים גמורים, עכ"ל.

ונראה שב' דעות בתוס' הרי הן ב' פירושים שונים בדברי רבי ישמעאל ומחלוקתו עם רשב"י. לדעה שניה ברור שנחלקו רבי ישמעאל ורשב"י בת"ת של צדיקים גמורים וא"כ נחלקו בגדר מצות ת"ת בשלמותה. לרבי ישמעאל הנהג בהם מנהג ד"א נאמר על צדיקים גמורים, וא"כ סובר שהמתעסק בפרנסה כדי לקים תלמודו בידו מקים מצות ת"ת בשלמותה וע"ז חולק רשב"י שא"א לומר שמקום המצוה בשלמותה כל זמן שצריך לדאוג על "תורה מה תהא עליה".

וא"כ שרבי ישמעאל ורשב"י חולקים על גדר מצות דת"ת בשלמות, הכל עולה שפיר עם שיטת רש"י הנ"ל.

ברם, לדעה הראשונה של תוס' משמע שלכו"ע פרשת והיה אם שמוע נאמר על עושים ואינם עושים רצונו, שאינן צדיקים גמורים, ולכו"ע לצדיקים גמורים מלאכתן נעשית ע"י אחרים ויכולים לתלמוד יומם ולילה. א"כ נחלקו רבינו ישמעאל ורשב"י בתקופה שאין המלאכה נעשית ע"י אחרים, אם בתקופה כזו יש מצוה לחקות מצות ת"ת דתקופת צדיקים גמורים. רבי ישמעאל סובר שמגלגלין זכות ע"י זכאי ומצות ת"ת משתנית מתקופה לתקופה, כפי שבארנו בשיטת

רשב"י אליבא דרשב"י. ורשב"י אליבא לתוס' סובר שלומדים מתקופת צדיקים גמורים עיקר מצות ת"ת ולכן טוען תורה מה תהא עליה.

ד) גדר טענת תורה מה תהא עליה

על נקודה זו, אם דאגת "תורה מה תהא עליה" ולימוד יומם ולילה בתקופה בינוני שעושים ואין עושים רצונו של מקום, אם זו חלק מגדר מצות ת"ת, נחלקו בעלי התוס'. ובארנו אליבא דרשב"י וכמה מבעלי התוס' סבירא זו כן משתתפת בעצם גדר מצות ת"ת, ומשתנה חיוב המצוה מתקופה לתקופה, ובארנו עוד שמטעם זה חולק רשב"י על רבי ישמעאל וחוליקם בהגדרת המצוה מה"ת. ומשמע שכל זה מעצם הדין מכיון שכן מיישבים הפסוקים.

ועל זה חולק הרא"ש ורבינו יהודה בתוס'. עי' בתוס' הרא"ש (ד"ה רבי שמעון אומר) ובתוס' רבינו יהודה (ד"ה ר"ש בן יוחאי אומר) שביאר, "לאו [מה שאומר תורה מה תהא עליה] משום דס"ל לר' שמעון שהיא חובה, דהא בפ' שתי הלחם במנחות איהו קאמר דאפי' לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש וכו', **אלא מצוה בעלמא הוא דקאמר מפני ביטול תורה.**"

וצ"ל לדעתם שאם הנהג בהם מנהג ד"א היינו מצות ת"ת איזו ביטול תורה יש בזה? ומה פירוש מצוה בעלמא? ונראה מלשונו הקצר של הר"י שירליאן שסובר שלרשב"י יש עוד קיום במצות ת"ת, לדאג על ביטול התורה גופא, היינו שמשמע לרשב"י שמרומז בפסוק שלא ימיש ספר התורה הזה, ללמדנו שיש מצוה לדאוג על שמירת שלמות התורה מדור לדור. ולדוגמא, מה שנאמר בכמה מקומות על איזו הנהגה שנוהגין כדי שלא תשתכח תורה מישראל. וסובר רשב"י שאם ידאוג לפרנסתו לא יפנה לדאוג לביטול התורה ממש. ונראה ש**נחלקו רשב"י ור"י אם יש מצוה בעלמא ליחידים לדאוג לקיום התורה גופא**, או אם זו מצוה על הכלל בלבד, וכמו שרבי יהודה הנשיא שמטעם עת לעשות לה' התיר לכתוב תורה שבע"פ מחשש שיאבדו חלקי התורה, וכנ"ל שחוששים שלא תשתכח תורה מישראל.

ואולי למד רשב"י שבוה מקיים שמירת המצוה המרומזת במס' סוטה (לו). שכל מצוה ומצוה נכרתו עליה ארבע בריתות ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וע"ש ברש"י ובמהרש"א.

ה) מחלוקת ר"ת ורב אלחנן בפירוש יפה ת"ת עם ד"א

ועכשיו מבוארת מחלוקת בין בעלי התוס' רבינו תם ורבינו אלחנן (מו"ד בתוס' רבי יהודה ד"ה ואספת דגנך וכו') שר"ת פירש מ"ש (אבות ב:ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שדרך ארץ קבוע יותר מת"ת והוא כעיקר, שכן דייק מלשונות דומות בש"ס, ורב אלחנן חלק עליו והביא כמה וכמה ראיות שת"ת הוא העיקר, ע"ש. ולכאורה דברי ר"ת תמוהים, ומה שיש ראיות בידו, אבל עדין הדברים אומרים דרשני. והשיטות מתבארות לאור הנ"ל שלדעה הראשונה בתוס' הרי רבי ישמעאל סובר שמצות ת"ת בשלמותה היינו להנהיג בהם מנהג ד"א, ולדעתו אפשר לומר יפה תלמוד תורה עם ד"א, משא"כ אם נוהגים בהם מנהג ד"א רק בתקופה שעושים ואינם עושים רצונו של מקום. ומאחר שכל השתדלותו במנהגי ד"א לקיים תלמודו בידו, ולר' ישמעאל כך יצליח בלימודו, יש קיום במצות ת"ת גם ע"י עיסוקו בד"א.

אמנם, לדעה השניה בתוס', שרבי ישמעאל מודה לרשב"י שהכי עדיף לקיים מצות והגית כפשוטו וזו היא המצוה בשלמותה, ונוהגים בהם מנהג ד"א בתקופה שלא זוכים אלא שחיוב שלנו במצות ת"ת ה"ה ככל מצוה ומצוה, ואין לנו לעסוק בה יותר מדרכי הטבע. וא"כ, ע"ז י"ל יפה ת"ת וכו' כרבי אלחנן שעיקר עיסוקו וקביעותו בלימוד התורה ולא במה שעוזרו ללמוד ולשמור על מה שלמד.

ו) סיכום השיטות והעולה לדינא

בארנו שלשה דרכים בהבנת המחלוקת בין רבי ישמעאל ורבי שמעון בר יוחאי בביאור גדרי מצות ת"ת שלומדים מהפסוק והגית בו: (א) אם מצות תלמוד תורה בשלמותה כוללת ואפי' מחיבת כל מה שעושה לקיים תורתו בידו או שמצותה בשלמותה לנהוג בה מעל דרכי טבעו של עולם. (ב) לכו"ע מצות ת"ת בשלמותה ללמוד יומם ולילה

וכן זוכים בתקופות ברוכות. ונחלקו אי ראוי לכל אחד לנהוג בכל תקופה וזמן כמנהגן של צדיקים, ומעל דרכי טבעו של עולם. (ג) אם יש בנוסף לעיקר מצות ת"ת, דהיינו ללמוד כל מה שאפשר כפי מנהג העולם, עוד מצוה בעלמא לכל אחד ואחד לדאוג לקיום כל חלקי התורה גופא.

ומשמע ממשנת סוגיין, שאמר רבא "הרבה נהגו כרבי ישמעאל ועלתה בידן וכו'" וכן מסתימת המשנה במס' אבות, "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון" (ב:ב, ע"י לעיל אות ב) שפוסקים כרבי ישמעאל, ומלשון הטור והשו"ע משמע שקי"ל כרבי ישמעאל שסובר שכן היא המצוה לנהוג בהן כמנהגי דרך ארץ.

ע"י בטור (סי' קנו) וז"ל, "ואחר כך ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון שאם אין לו מה יאכל העוני יעבירונו על דעת קונו ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע כמו שמצינו בחסידים הראשונים שהיו עושין מלאכתן עראי ותורתן קבע וזה וזה נתקיים בידן כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט." והנה מסתימת לשונו משמע שסובר שזו המצוה בשלמותה ועוד ממה שמוסיף שאין מעצור לה' וכו' משמע שכן גזרה המלך שמחויבים אנו לעבוד אפי' אם למעט. וכן משמע מלשון המחבר (סי' קנו, ס"א), "אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירונו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו."

אמנם, הגרי"ז (חי' מרן על התורה, פ' חיי שרה) סובר שהרמב"ם הביא לדינא שהרוצה לנהוג כרשב"י מדה הוא. והסיקו כן מלשון הרמב"ם בסוף הל' שמיטה ויובל (יג,יג) וז"ל, "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעתו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר וכו' ופרק מעול צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהי' ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים וכו'". וביאר הגרי"ז וז"ל, "וכדומי שראיתי בשם הגר"א שמקור דברי הרמב"ם אלו מפני שזו היא מדתו של רשב"י וחבריו, ולמדנו מזה

דאע"ג דאיפסיקא הילכתא כר"י דהנהג בהן מנהג ד"א, מ"מ גם זו המדה של רשב"י וחרביו מדה היא, ע"ש.

ונראה מלשון הגרש"ז (או"ח סי' קנו ס"א) שכן ביאר דברי הרמב"ם בהל' ת"ת (פרק ג, ו), מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת, כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, עכ"ל הרמב"ם. וממראה מקומות בגלין השו"ע, וממה שחילק הגרש"ז בין מי שצריך לעסוק בדרך ארץ ולהחיות נפשו ונפשות ביתו ובין מי שא"צ לכך ומי שחשקה נפשו בתורה ונשא לבו לקיים מצוה זו כראוי, משמע שכן הבין דברי הרמב"ם, וכן העלה לדינא.

ולמעשה כן העלה לדינא הח"ח (ביאור הלכה, סימן קנו), וז"ל, כתבו הספרים שזהו [דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון] נאמר לכלל העולם שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה אבל אנשים יחידים יוכל להמצא בכל עת באופן זה (וזהו שאמרו בברכות ל"ו ע"ב הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן ר"ל דוקא הרבה) והקב"ה בודאי ימציא להם פרנסתם וכעין זה כתב הרמב"ם פ"ג מהלכות שמיטין ויובלות ולא שבט לוי בלבד וכו' ע"ש ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה בודאי לא שייך זה ויששכר וזבלון יוכיח, עכ"ל.

ז) מקור לביאור האחרונים בדברי הרמב"ם

ומה שהיה קשה לגר"ז שנפסקה הלכה בסוגיא כרבי ישמעאל ואעפ"כ הרמב"ם פסק כרשב"י, דחק הגר"ז לפרש שאמנם נדחית שיטת רשב"י מהלכה אבל עדין מדה היא. ומיושבת שפיר לפי מה שבארנו בתוס' שיש שסוברים שגם רבי ישמעאל מודה לרשב"י בגדרי מצות ת"ת בשלמותה שהיא מוגדרת ע"י מצות והגית, אלא שלא זוכים לקיים המצוה בשלמותה בכל עת. וכן ביאר הגר"א והגר"ז ברמב"ם וכן העלו הרבה לדינא.

ומיושב יפה המשך דברי הגרי"ז שביאר מחלוקת ר"מ ורבי נהוראי בסוף מס' קידושין כמחלוקת רבי ישמעאל ורשב"י. ע"י במס' קידושין (פב.) ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה וכו'. והציג הגרי"ז קו' העולם שהרי מקודם אמר רבי מאיר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה, והדברים סתומים שהרי במס' עירובין (יג:) אמרינן שר"מ היינו רבי נהוראי. וביאר הגרי"ז שמצד הדין נוהגים כרבי ישמעאל ולכן קפסיק ותני ר"מ שילמד אדם בנו אומנות, אבל הוא בעצמו, והיינו לשון של רבי נהוראי, איני מלמד את בני, כלומר דווקא לבנו הוא בוחר מדתו של רשב"י.

ולכאורה הדברים עולים שפיר לפי דברינו שאליבא דחד משיטת התוס', רבי ישמעאל בעצמו סו' שהלכה של הנהגה בהם מנהג ד"א הוא לכל תקופה שאינה כ"כ ברוכה שמקיימים בהן חיוב מצות ת"ת אבל מצותה בשלמותה, אפי' לרבי ישמעאל, שנזכה לקיימו בשעה שעושים רצונו של מקום, הרי הוא ללמוד יומם ולילה, ולכן מותר וראוי בכל עת ועת לנהוג כן למי שמוכן לזה.

ח) הבנה בשיטת רבי ישמעאל מתוך סוגית הפסק והיסח דעת בברכת התורה

הקשו הראשונים על מה שאנו נוהגים לברך ברכה"ת בבוקר ומפסיקים ללמוד ועוסקים בדרך ארץ וכשאנו חוזרים וממשיכים ללמוד אין אנו שוב מברכים, משא"כ אצל טלית שאפי' נפלה מעל גופו חוזר ומברך כשיחזירה למקומו, ולגבי תפילין אם חוזר ומניח לאחר היסח הדעת חוזר ומברך וכן כל פעם שיושבים ואוכלים בסוכה לאחר היסח הדעת חוזר ומברכים. ובתוס' ביארו (יא., ד"ה שכבר פטר וכו') וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחויב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק, עכ"ל. ודבריו טעונים ביאור, שהרי למעשה הפסיק והסיח דעתו מהלימוד, ואיך נסביר מה שביארו שהוא כמו שלא הפסיק.

ובתלמידי רבינו יונה (ו.) מובא בשמו ששונה מצות ת"ת שלא נגמרה מצותו כשגמר ללמוד מה שקבע ללמוד בבוקר וחוזר לאותה מצוה, משא"כ במצות תפילין שכשמוריד התפילין נגמרה מצותו ואם

חוזר ומניח נחשב שוב כמצוה חדשה. וגם דבריו צריכים בירור אם כוונתו כדברי התוס' שמכיון שלא נגמרה מצותן והוא עומד באמצע קיומה, הוי ג"כ כמו לומד מבלי הפסק, או אולי כוונתו ששונה מצות ת"ת ממצות ציצית וטלית שנפלה, ולכן תקנו חז"ל חיוב ברכת המצוה של ת"ת באופן שונה משאר ברכות המצות שאינה תלויה על היסח דעתו מהלימוד, אלא תלויה על הרגש הלומד, אם הרגיש שגמר ללמוד לשעה.

וכד נדייק בלשון הראשונים נראה לבאר שנחלקו בהבנת פרטי שיטת רבי ישמעאל, איך מקיימים הנהג בהן מנהג דרך ארץ למעשה. לרבינו יונה ממשיכים לקיים מצות ת"ת במשך היום וכשחוזר ללמוד הרי ממשך באותה המצוה, ובע"כ סובר שמה שמפסיק בהנהגת דרך ארץ אינו הפסק ואינו מבטל התחלת מצותו. אדרבא, ע"י מלאכתו מקיים תורתו, הרי סובר דהנהג בהם מנהג דרך ארץ כדי שיתקיים תורתו על ידיה, וא"כ ניתן ליאמר שאינו מפסיק תורתו בהנהגת דרך ארץ.

ברם בעלי התוס' סוברים שבמשך כל היום אינו מייאש, לכאורה ביאור דבריהם שתמיד משתדל למעט בהנהגת דרך ארץ כדי שיחזור ללימודו. ולכן לתוס' בודאי שעיסוקו במנהגי דרך ארץ אינו נחשב כקיום במצות ת"ת אלא כהכשר מצוה בלבד, ועיסוק בהכשר מצוה, והשתדלותו להרבות זמן לימודו מעמידו כמי שלא הסיח דעתו מלימוד תורה.

ואם כנים הדברים, נחלקו התוס' ורבינו יונה בגדר שיטת רבי ישמעאל אם מה שניהוגו בדרך ארץ שמקיים תורתו, הופכו לחלק מקיום מצות לימוד תורה או נשאר כהכשר מצוה בלבד. ונחלקו למעשה אם מחויב אדם להתחשב במשך כל יום ויום למצוא עוד זמן לת"ת.

בין כה וכה מבואר מה שמברכים לעסוק בדברי תורה במקום ללמוד תורה או על מצות ת"ת. הרי לרבי ישמעאל כל עיסוקו במשך כל היום הרי הוא או קיום מצות תלמוד תורה או הכשר מצות ת"ת.